

Hans-Georg Betz (1994): *Radical Right-Wing Populism in Western Europe*. Macmillan, Basingstoke. 226 s.

Hans-Georg Betz pyrkii kirjassaan selittämään jorkeenkin kaikkialla Länsi-Euroopassa viime vuosina tapahtunutta uudenlaisten radikaalien oikeistopuolueiden nousua. Betz nimittää tätä ilmiötä radikaaliksi oikeistopopulismiksi ja esittää ilmiölle laajoihin makrotason selitystekijöihin perustuvan syntyteorian. Pyrin seuraavassa tiivistämään teoksen keskeisimmät ideat ja selityksen logiikan sekä tuomaan esille joitakin teoksen herättämiä kysymyksiä. Hyödynnän tässä myös Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksella järjestetyssä kirjaa koskevassa keskustelutilaisuudessa esitettyjä kommentteja.

Radikaalit oikeistopopulistiset puolueet ovat Betzin mukaan yksi keskeisistä länsieurooppalaisen politiikan syvällisen muutoksen merkeistä. Tämä poliittinen muutos lähti liikkeelle jo 1960-luvun lopulla mutta voimistui ja tuli näkyvämmäksi 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa blokkijaon hajoamisen, kasvavien ympäristöongelmien ja teknologian kehittymisen aiheuttaessa epävarmuutta, destabilisaatiota ja turhautumista. Poliittisesta muutoksesta ovat syntyneet ja hyötyneet Betzin mukaan rinnakkaisina ilmiöinä sekä uudet vasemmistoliberaalit puolueet että radikaalit oikeistopopulistiset puolueet. Betz poikkeaa tältä osin näkemyksiltään toisesta saksalaisesta aihepiiristä tutkijasta, Michael Minkenbergistä, jonka uuden oikeiston ja oikeistoradikalismien teoriassa on keskeistä näiden ilmiöiden selittäminen reaktion postmateriaalista vasemmistoliberaalia liikehdintää vastaan (Minkenberg 1992).

Radikaalin oikeistopopulismien käsitteen Betz määrittelee varsin lyhyesti ja suhteuttamatta ja vertaamatta sitä muiden tutkijoiden samasta ilmiöstä käyttämiin vaihteleviin käsitteisiin (esimerkiksi oikeistoradikalismi, äärioikeisto, kansallispopulismi, uusfasismi). Betz toteaa radikaalille oikeistopopulismille olevan ominaista erottautumisen perinteisestä äärioikeistosta ja sen väkivaltaisuudesta. Radikaalien oikeistopopulististen puolueiden radikalismi on hänen mukaansa yleensä valitsevan sosiokulttuurisen ja sosiopoliittisen järjestelmän vastaisuutta mutta ei varsinaista tai ainakaan avointa demokratian vastaisuutta. Kyse on siis Betzin mukaan ilmeisesti lähinnä 'anti-establishment' -puolueista eikä varsinaisista 'anti-system' -puolueista. Oikeistolaisiksi puolueita määrittää yksilöiden ja ryhmien välisen tasa-arvon torjuminen, marginaaliryhmien integraation vastustus ja muukalaisvastaisuus. Muukalaisvastaisuuden perustelematta tapahtuva luokittelu oikeistolaiseksi piirteeksi tuntuu tässä oudolta. Populistisia puolueet ovat Betzin mukaan vedotessaan 'pieneen ihmiseen' ja talonpoikaisjärkeen sekä käyttäessään epämääräisiä huolestuneisuuden ja pettymyksen tunteita häikäilemättä hyväkseen. Määritelmän mukaisia radikaaleja oikeistopopulistisia puolueita ovat tarkastelussa Tanskan ja Norjan Edistyspuolueet, Ruotsin Ny Demo-

krati (NYD), Italian Lega Nord, Itävallan Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ), Ranskan Front National (FN), Saksan Republikaanit, Belgian Vlaams Blok sekä sveitsiläiset Autopartei ja Ticinon liiga.

Käsitteenmäärittely on uuden radikaalin oikeiston tutkimuksessa vaikeaa, kuten aihepiirin tutkijoiden erilaiset käsitteikäytännöt kertovat. Puolueilla on omat kansalliset piirteensä, mikä luo puolueiden välille selkeitä eroja. Lisäksi puolueiden ohjelmat muuttuvat usein ja painotukset ovat vaihtelevia. Betzin radikaalin oikeistopopulismien määrittelytavassa ja tutkittavien tapusten rajauksessa ongelmallisia ja kiistanalaisia kohtia ovat mukaan luettavien puolueiden useissa tapauksissa epäselvä erottuminen demokratianvastaisuudesta ja väkivaltaisten keinojen hyväksynnästä sekä Italian MSI:n ja siitä kehittyneen Alleanza Nazionalen jättäminen tarkastelun ulkopuolelle.

Betzin radikaalille oikeistopopulismille kehittämä selitys lähtee liikkeelle siitä, että tämä ylikansallisen esiintyvä ilmiö on rinnastettavissa pikemminkin maailmansotien välisen ajan fasismin nousuun kuin sodanjälkeisiin, satunnaisiksi todettaviin oikeistoradikalismilmiöihin (esimerkiksi poujadistit Ranskassa 1950-luvulla, NPD Saksassa 1960-luvulla). Tähän perustuen voidaan ajatella, että fasismin nousun ja radikaalin oikeistopopulismien selitykset rakentuvat saman mallin mukaisesti. Kansallissosialismien uudemmissa selitysmalleissa on Betzin mukaan todettu keskeisiksi selitystekijöiksi suuria taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia muutoksia aiheuttanut, monelle häviöksi kääntynyt modernisaatio, rajun modernisaation aikaansaama perinteisten poliittisten lojaliteettien murtuminen sekä natsipuolueen pettymisiä ja poliittisesti kodittomia äänestäjiä miellyttämään suunniteltu strategia. Näistä samoista tekijöistä koostuvan selitysmallin Betz katsoo soveltuvan myös nykyiselle radikaalille oikeistopopulismille.

Radikaali oikeistopopulismi ilmentää Betzin mukaan osaltaan läntisten demokratioiden poliittista muutosta, jonka taustalla ja syynä on siirtymä teollisesta kapitalismista jälkiteolliseen kapitalismiin. Betz huomauttaa, ettei jälkiteollisen kapitalismin käsite riitä kuvaamaan koko laajaa prosessia mutta soveltuu kuitenkin paremman puutteessa käytettäväksi muutoksen yleisnimikkeenä. Muutosta jälkiteolliseen luonnehtivat toisiinsa kytkeytyvät kapitalismin maailmanlaajuinen läpimurto, markkinoiden globalisoituminen ja informaatioteknologian kehittyminen sekä työvoimatarpeen muutos, jonka myötä tehdastyöläisten tarve vähenee painopisteen siirtyessä informaation ja palvelun aloihin ja työvoiman kysynnän kohdistuessa yhä enemmän asiantuntija- ja johtotasoon. Työmarkkinat myös jakautuvat kahtia vaativiin, kiinnostaviin ja turvattuuihin töihin ja yksitoikkoisempiin, näkymiltään epävarmoihin rutiinitöihin. Tuotannon ja kulutuksen alalla muutos aiheuttaa masatuotannon korvautumista joustavasti räätälöidyillä laatuotteilla sekä kuluttamisen eriytymistä. Sosiaalilla ja kulttuurisella alalla muutos jälkiteolliseen mer-

kitsee ennen kaikkea yhteisöidentiteettien purkautumista, voimakasta ihmisten yksilöitymistä ja yhteiskunnan fragmentoitumista. Esimerkiksi työmarkkinoiden muutos painottaa koulutuksen, joustavuuden, yritteliäisyyden ja oman persoonan markkinoinnin arvoa ja ohjaa näin osaltaan valintojen ja toimintastrategioiden yksilöitymiseen. Samanaikaisesti yksilöityvät myös työstä, urasta ja mahdollisuuksista kamppailemiseen liittyvät riskit.

Jälkiteollisen muutoksen varjopuolena on laaja työttömyys ja yhteiskunnan jakautuminen menestyjien ytimeen ja työttömien tai kilpailussa muuten häviölle jääneiden, ankeita töitä tekevien, köyhien ja heikosti pärjäävien periferiaan. Periferiaan ovat empiiristen tutkimustulosten perusteella alttiita joutumaan erityisesti nuoret, naiset, vähemmän koulutetut, yli 50-vuotiaat, yksinhuoltajat ja maahanmuuttajat. Betzin mukaan uskoköyhyyden tai kaksikolmasosa-yhteiskunnan kaltaiset käsitteet kuvaavat varsin hyvin vallitsevaa tilannetta, jossa yhteiskuntaan on muodostunut itsensä hyödyttömiksi kokevien, tulevaisuudessa niukasti toivoa näkevien ihmisten alaryhmä.

Betz toteaa, että uudessa yksilöityneessä ja fragmentoituneessa yhteiskunnassa länsieurooppalainen ongelminen kollektiivisen ratkaisemisen perinteelle rakentuva poliittinen systeemi joutuu koetukselle. Kansallisvaltioiden muodostumisen vaiheista ja teollistumisen ajoista juurensa juontaviin konflikteihin perustuva 'cleavage' -politiikka menettää merkitystään, ja tätä politiikkaa edustavat puolueet kohtaavat vaikeuksia äänestäjien puolueidentiteettien rapistuessa. Sosiaalinen yksilöityminen ja jälkiteollisen muutoksen tuottama tietotason nousu ovat johtaneet myös äänestyskäyttäytymisen yksilöitymiseen ja politiikan muuttumiseen kasvavassa määrin yksittäisiä asiakysymyksiä painottavaksi, 'issue' -luonteiseksi. Tapahtunutta poliittista murrosta on toiselta puolen luonnehtinut myös kansalaisten poliittinen pettymys ja tyytymättömyys, joka on seurausta perinteisten puolueiden kyvyttömyydestä ja haluttomuudesta tarttua jälkiteollisen kehityksen synnyttämiin epäkohtiin ja voimattomuudesta jakaa kansalaisille vaurautta ja turvallisuutta. Pettymys ja tyytymättömyys ovat näkyneet esimerkiksi äänestysaktiivisuuden voimakkaana heikentymisenä, poliittisiin instituutioihin kohdistuvana luottamuspulana, äänestäjien liikkuvuuden lisääntymisenä ja kelpaamattomien äänestyslippujen osuuden nousuna. Voidaan todeta, että asiakysymyksiin keskittyvä politiikka on tarjonnut tilaisuuden uusille puolueille, jotka kykenevät nostamaan tietyn teeman päiväjärjestykseen ja monopolisoimaan sen, samalla kun poliittinen turhautuneisuus on lisännyt ihmisten halukkuutta kannattaa uusia poliittisia yrittäjiä.

Radikaalin oikeistopopulismin ilmiö kertoo siis Betzin mukaan sekä poliittisesta tyytymättömyydestä nousuvasta protestista että siirtymisestä luokkapolitiikasta teemaperustaiseen politiikkaan. Betz torjuu ajatuksen radikaalista oikeistopopulismista pelkästään protes-

tina, äänestämättä jättämiseen verrattavana ilmiönä. Ilmiön osittaisen protestiluonteen puolesta puhuvat kylä sen kannattajien erityisen selkeä poliittinen tyytymättömyys ja pessimismi, heidän esiintuomansa halu nimenomaan protestoida äänellään toisia puolueita vastaan sekä se, että suuri osa oikeistopopulistien kannattajista suhtautuu puolueensa poliittiseen pätevyteen epäillen. Myös puolueiden kannattajakunnan koostuminen niin vasemmiston, oikeiston kuin passiivistenkin entisistä leireistä viittaa kaikenkypsyisten kannattajien protestipuolueeseen. Toisaalta pelkkää protestiksi sellittämistä vastaan voidaan todeta radikaalin oikeistopopulismin kannattajien olevan keskivertoa kiinnostuneempia politiikasta, säilyvän varsin puolueuskollisina vaaleista toisiin, tekevän äänestyspäätöksensä usein hyvissä ajoin ja sijoittavan itsensä ideologialla vasemmisto/oikeisto-akselilla huomattavasti keskivertoa useammin kaikkein oikeistolaisimpaan reunaan. Näistä syistä Betz katsoo yksiviivaista protestimallia lähempänä totuutta olevan selityksen, jossa radikaali oikeistopopulismi nähdään myös ilmentymänä uudesta asiakysymyspainotteisesta politiikasta. Tällaisen politiikanäkemyksen olennaisuus radikaalin oikeistopopulismin ymmärtämisessä käy Betzin mukaan ilmi siitä, kuinka yksimielisesti radikaalin oikeistopopulismin kannattajat pitävät tärkeimpinä yhteiskunnallisina kysymyksinä muutamaa teemaa, ennen kaikkea maahanmuuttoa ja lain ja järjestyksen ylläpitoa.

Maahanmuuton nousua teemana Betz selittää maahanmuuttajien määrän kasvulla, siirtotyöläisten korvaumisella pakolaisilla ja turvapaikanhakijoilla, maahanmuuton muuttamisella ei-eurooppalaisten tulijoiden hallitsemaksi sekä vastaanottajamaiden oman tilanteen vaikeutumisella. Näiden muutosten myötä maahanmuuttajiin on läntisen Euroopan maissa alettu yleisestikin suhtautua aikaisempaa ennakkoluuloisemmin eli teeman nousu on tapahtunut laajemminkin kuin vain radikaalin oikeistopopulismin piirissä. Kauempaa tulevien muuttajien kulttuurin erilaisuus on herättänyt epäluuloja, ja on syntynyt pelkoja alkuperäisväestön joutumisesta vähemmistöön suurperheellisten maahanmuuttajien tullessa. Tulijat on myös koettu kilpailevina työnhakijoina ja sosiaaliturvan nauttijoina tai nähty erityisen rikoksiin taipuvaisina. Uhkakuvien epärealistisuus, jota Betz selvittää perusteellisesti, ei ole estänyt osaa väestöstä asettamasta maahanmuuttoa mielessään yhteiskunnan pääongelmaksi, josta muutkin ongelmat kuten työttömyys ja rikollisuus johtuvat. Muukalaisvastaisimpia väestöryhmiä ovat tutkimusten mukaan vanhemmat ikäluokat ja vähän koulutusta saaneet. Sukupuolten välillä ei yleisesti näy eroa asenteissa, mutta nuoret naiset ovat selvästi suvaitsevaisempia kuin nuoret miehet.

Betzin käsitys on, että maahanmuuttoteeman yleistä nousua ei voida pitää rasismien leviämisenä, vaan kyse on pikemminkin Länsi-Euroopan halusta omien jälkiteollisesta modernisaatiosta johtuvien ongelmiensa puristamana kääntyä sisäänpäin ja torjua uhkaavuuden

tunne, joka liittyy maahanmuuttajiin, koska he ovat keskeinen muutoksesta kertova tekijä. Betz huomauttaa, että vaikkakin muukalaisvastaiset ennakkoluulot ovat varsin laajalle levinneitä kansalaisten keskuudessa, tämä ennakkoluuloisuus kuitenkin eroaa radikaalin oikeistopopulismin asennemaailmasta. Radikaalien oikeistopopulistipuolueiden kannattajien joukossa muukalaisvastaisuus on tärkein yhdistävä tekijä, ja puolueiden kannattajien julkituoma maahanmuuttajien torjunta erottuu selvästi muun väestön ennakkoluuloisuutta jyrkempänä ja kokonaisvaltaisempaan.

Radikaalia oikeistopopulismia ei kuitenkaan Betzin mukaan voida pelkistää ainoastaan muukalaisvastaisuuden teemaan. Eri maiden puolueiden välisten erojen perusteella Betz tekee radikaalin oikeistopopulismin sisällä jaon kahteen alaryhmään, uusliberaaliin populismiin ja kansallispopulismiin. Useilla radikaaleilla oikeistopopulistisilla puolueilla on ollut ohjelmissaan piirteitä kummastakin linjasta. Uusliberaalin populismin aatemaailmassa on keskeistä individualismia, yrittäjyyden, tehokkuuden ja tuottavuuden korostaminen sekä halu leikata julkista sektoria, pienentää valtion ja ammattiyhdistysliikkeen taloudellista ohjausvaltaa ja saada verot alas. Uusliberaali ideat ovat olleet näkyvissä ainakin Edistyspuolueissa, NYD:ssä, FPÖ:ssä, FN:ssä ja Autopartei-puolueessa. Radikaalin oikeistopopulismin painotus on kuitenkin 1980-luvun lopulta lähtien yleisesti alkanut muuttua kansallispopulistiseen maahanmuuton vastustamisen suuntaan, ja 1990-luvun alkuun mennessä voidaan sanoa muukalaisvastaisuuden jo tulleen tunnusmerkiksi kaikelle radikaalille oikeistopopulistisille.

Puolueiden taustasta riippuen muukalaisvastaisuuden perustelutapa on kuitenkin saattanut vaihdella, esimerkiksi Edistyspuolueilla ja NYD:illä maahanmuuton haitallisuutta on lähestytty ennen kaikkea taloudellisista näkökohdista. Italian Lega Nordilla muukalaisvastaiset teemat ovat poikkeuksellisesti pikemminkin hiipuneet, samalla kun muissa puolueissa kehitys on käynyt päinvastaiseen suuntaan.

Maahanmuuttoteeman vahvistumiseen kytkeytyy Betzin mukaan keskeisesti radikaalin oikeistopopulismin sosiaalisen taustan muutos. Puolueet, joiden painopiste oli aikaisemmin uusliberalismissa, houkuttelivat tuolloin myös varsin keskiluokkaista ja melko koulutettua kannattajakuntaa toimihenkilöiden, yrittäjien ja ensimmäisen sukupolven agraaritaustaisten työntekijöiden joukosta. Näitä ryhmiä yhdisti pettymys oikeiston puolueiden linjan vesittymiseen ja keskustalaistumiseen, jolle radikaalit oikeistopopulistiset puolueet selkeän talousliberaaleine, oikeistolaisine vaatimuksineen tarjosivat vaihtoehdon. Muukalaisvastaisuuden kehittymisen radikaalien oikeistopopulististen puolueiden keskustelemaksi Betzin selittää siten, että perinteiset oikeistopuolueet ryhtyivät kannattajiansa huomattuaan korjaamaan linjaansa konservatiivisempaan ja talousliberaalimpaan suuntaan ja pystyivät tällöin vetämään puoleensa entiset kannattajansa. Radikaalit oikeistopo-

pulistiset puolueet menettivät näin monopoliasemansa uusliberaaleissa teemoissa ja niiden oli ryhdyttävä mobilisoimaan kannattajakuntaa uusista ihmisryhmistä. Ne asettautuivat nyt jälkiteollisessa modernisaatiossa tiukoille joutuneiden tai asemansa uhatuksi kokevien ryhmien edustajiksi ja käyttivät muukalaisvastaisuutta keskeisenä teemanaan. Seurauksena uudesta linjavalinnasta oli puolueiden sosiaalisen taustan selkeä proletarisoituminen: radikaalin oikeistopopulismin kannattajakuntaa luonnehtii nyt alhainen koulutustaso, työntekijävaltaisuus ja työttömien huomattava osuus. Kannattajakunta aiemmin uusliberaaleja painotuksia esittäneissä puolueissa on kehittynyt samankaltaiseksi kuin alun alkujaankin pääasiallisesti maahanmuuttoa vastustaneissa puolueissa. Italian tilanteen poikkeavuus maahanmuuttoteemojen kehityksessä johtuu Betzin mukaan siitä, että perinteisten oikeistopuolueiden koettua korruptiopaljastuksissa romahduksen niistä ei ollut entisten äänestäjienäkään valtaajiksi, jolloin Lega Nordille avautui todellinen tilaisuus hallitusvastuuseen ja sen oli menestyksensä taatakseen esiinnyttävä maltillisesti.

Betz esittää radikaalin oikeistopopulismin kannattajakunnasta ja sen taustasta empiriisiin tutkimuksiin perustuvaa tietoa luokkarakenteen lisäksi myös esimerkiksi sukupuoli- ja ikäjakaumasta. Radikaalien oikeistopopulististen puolueiden voidaan todeta olevan selkeästi miesvaltaisia puolueita. Sukupuolien välistä eroa on pyritty selittämään naisten arkuudella kannattaa uusia puolueita ja oikeistopopulististen teemojen naisia kiinnostamattomalla luonteella, mutta näitä selityksiä vastaan puhuu sukupuolijäon pysyvyys puolueiden vaihtumisesta ja teemamuutoksista huolimatta sekä se, että asenteissaan naiset ovat yhtä ulkomaalaiskielteisiä ja kurin ja järjestyksen teemoja painottavia kuin miehetkin. Betz esittää osittaisiksi selityksiksi naisten pienempää osuutta aktiiviyöväestössä, jonka piirissä oikeistopopulismin kannatus on suurinta, sekä sitä, että naiset ovat miehiä useammin uskonnollisia, kun taas oikeistopopulisteille on tyypillistä maallistuneisuus.

Iän suhteen radikaaleille oikeistopopulistisille puolueille on tyypillistä vetoaminen nuoreen kannattajakuntaan. Erityisesti nämä puolueet ovat nuorten miesten puolueita ja muodostavat tässä kiinnostavan vastaopinion vihreille ja vasemmistoliberaaleille puolueille, joissa taas on nuorten naisten yliedustus. Nuorten osuus radikaalin oikeistopopulismin kannattajakunnassa on ollut pysyvä puolueiden teemojen muutoksesta huolimatta. Betz katsoo tärkeimmäksi selitykseksi ikäjakaumalle sen, että nuoret ovat riippumattomia perinteisistä puoluelajiliteeteista ja näin avoimempia uusille vaihtoehdoille.

Yksityisen ja julkisen sektorin välillä on Betzin mukaan myös todettu eroja radikaalin oikeistopopulismin kannatuksessa. Erityisesti Pohjoismaissa julkisen sektorin työntekijöillä on havaittu olevan yksityistä sektoria vähemmän halua kannattaa radikaalia oikeistoa. Työalakohtaiset erot menevät osin päällekkäin sukupuolten välisten erojen kanssa, koska erityisesti julki-

nen palveluala, jossa oikeistopopulismin vähäistä suosiota voidaan selittää kontakteilla marginaaliryhmiin, ulkomaalaisten työntekijöiden kilpailun puuttumisella ja haluttomuudella neoliberaaleihin julkisen sektorin leikkauksiin, on selvästi naisvaltainen. Julkisesta sektorista oikeistopopulismiin taipuvaisinta näyttäisi olevan miesvaltainen turvasektori kuten poliisit ja armeijan henkilökunta.

Betzin teos on ansiokas yleisesitys ja analyysi länsieurooppalaisesta radikaalista oikeistopopulismista. Betzillä on laaja näkemys oikeistopopulismin syntyisistä, ja hän myös esittää teoriasa johdonmukaisesti ja seikkaperäisesti. Teos poikkeaa tässä monista samaa ilmiötä selvittelevistä yleisteoksista, joissa teoriaosuuksissa tyydytään vain mainitsemaan eri selitystekijöitä. Betzin analyysi sisältää myös valtavan määrän empiiristä tutkimustietoa oikeistopopulistisista puolueista ja niiden kannattajista eri maissa. Empiirisillä tutkimustuloksilla, joiden kokoamisessa on epäilemättä ollut suuri vaiva, havainnollistetaan ja todistetaan teoksessa jatkuvasti teoreettista tarkastelua ja väitteitä. Koottu empiirinen tutkimustieto muodostaa kiinnostavan kansainvälisen vertailemisen mahdollistavan aineiston.

LÄHTEET

Minkenberg, Michael (1992): The New Right in Germany. The Transformation of Conservatism and the Extreme Right. *European Journal of Political Research* no. 1, s. 55–78.

KATI SÄÄKSJÄRVI